

I.

AZ ORVOSI KAR.

Hogy egyetemünkön a keresztény elvek nem állanak tiszteletben, annak egyik leghatóságabb bizonyítékát képezik: a vasárnapi előadások. Rendes, rendkívüli és magántanárok vetekednek abban, hogy vasárnaponként óráikra rendeljék az ifjúságot. S e részben a megfigyelő azon szomorú tapasztalatra jut, hogy a vasárnapi előadások évről-évre szaporodnak. Ezen a vallásközlönybe került társadalom nem ütközik meg; sőt a tanárok oldaláról olyan hangok is hallatszottak, amelyek egyenesen szükségesnek tartották ezen vasárnapi előadásokat. A klinikák és kórházak nagy száma, ahol előadások a hét hat napján nagy bőségben tarthatók, valamint az a körülmény, hogy főleg azon tanárok nem tudják respektálni a vasárnapot, akik a hétköznapon át széleskörű praxisal vannak elfoglalva, a professzori indokolást szofizmákká alacsonyítják.

E sorok írójának február havi fölszólalásai eredményezték, hogy a vasárnapi előadások a képviselőházban is szóba kerültek. Tudtunkkal ezen panaszra a kormány illetékes tagja nem is reflektált. Annál szomorubb, hogy az ügyet annyira kicsinylik, hogy a panaszt nem érdemesítik feleletre, s nem tartják a vasárnapot megszentelendőnek, úgy hogy előkelő megvetéssel egyszerűen ignorálták a fölszólalást.

Említettük már, hogy hozzászólásainkban az 1887/8 tanévnek második feléhez tartjuk magunkat, amelynek órarendjéhez alkalmazkodunk. Ennek alapján fogjuk ama tanárokat bemutatni, kapcsolatban pedig egyet-mást az orvoskar előadásainak szelleméről is fogunk fölemlíteni.

I. Vasárnapi előadások.

Olaszországban a pápaság és a katolicizmus ellen intézett pusztá demonstrációból tartanak vasárnap előadásokat az egyetemeken minden fakultásban, s a professzorok ezt

nyiltan be is vallják. Nálunk föl sem tűnik a vasárnapi előadás; vallásközöny folytán szokott hozzá a társadalom, s azon bizonyos „tevékeny semlegesség“ eredménye, amelyet nálunk ügyesebben lansziroznak, mint Olaszországban. E „tevékeny semlegességet“, amelyet Simor hercegprimás álcázott le egyik szent-István társulati beszédében, kultiválja a modern tudomány, tudományos hidegséget affektálva a vallás tanai iránt, de tevékenyen munkálva azon, hogy ezen tanok műveltek és tanulatlanok előtt hitelüket veszszék.

Dr. Ajtay Sándor például, mint a lapokban olvastuk, karácsony első napjának délelőttjén buzgóan készített preparátumokat, és hullamérgezés érte pusztá véletlenségből, mert utoljára december 25-én is csak úgy kel föl a nap, és nyugszik le, mint akármelyik hétköznapon.

A tanrendben azután hirdetve van, hogy dr. Mihálkovic Géza „naponkint, egész napon át“ gyakorlati bonctant ad elő öt órai díj mellett. A tanrendnek „órák szerinti áttekintésében“ pedig azt olvassuk, hogy gyakorlati bonctant naponkint, de vasárnapot kivéve lehet tanulmányozni dr. Mihálkovic intézetében. A tanrend melyik részének van tehát igaza? Ezen előadást tehát ne számítsuk a vasárnapiak közé; s örvendünk kell, ha a jobbat tételezzük föl.

Dr. Scheuthauer Gusztáv, a tiszaezlári szakértő azonban elméleti kórszövegtant ad elő vasárnap délelőtti 10 órától 12-ig; kórszövegtani gyakorlatokat azonban vasár- és ünnepnapon nem tart, de tudományát Mihálkovichnál drágábban adja, amennyiben öt órai tandíjat szed nem heti hét, hanem hat napért. Az utóbbira mondott megjegyzések állanak dr. Jendrásik, volt rektorra nézve is, aki „naponta egész napon át“ élet- és szövegtani gyakorlatokat tart hasonlóképen öt órai díjért. Dr. Hoggyes Endre dicséretes kivételt képez; igaz, hogy zsiros (31 frt 50 kr) tiszteltdíjért tart önálló kór- és gyógytani buvárlatokat reggeltől estig, vasárnapot kivéve; amiatt sem haragszunk, hogy zsidó honfitársaink kedvéért az ilyen buvárlatok szombaton sem tartatnak. Mérsékli a dicséretet, hogy ezekben csak or-

vostudorok és előbbre haladt orvosnövédek korlátozott számban vehetnek részt; mert biz a hallgatók nagy tömegéről több vasárnapi előadás képében van gondolkodva.

Dr. P l ó s z Pál „dolgozdabeli gyakorlatokat“ tart „naponkint, egész napon át“, s abban különbözik említett társaitól, hogy hat órai tandíjat szed hallgatóitól, de megelégszik három órai díjjal is, ha csak „fél napon át“ gyakorolják magukat tanulói. Dr. A j t a y Sándor törvényszéki orvostant ad elő vasárnap 8—10-ig, dr. N a v r a t i l Imre szintén vasárnap prelegál 10—12-ig a fej és nyak sebészeti bántalmairól. Következik azután dr. S c h w i m m e r Ernő, a zsidóból lett keresztény tanár, aki vasárnapon 11—12-ig a bujakórtanról tart előadásokat. Délelőtt nyolc órától déli tizenkét óráig tehát változatos előadásokat hallgatnak az orvosnövédek, miután a tanár urak gondoskodtak arról, hogy a négy óra közül egyetlenegy se maradjon szabad. Tessék összehasonlítani a tavalyi vasárnapi előadásokat az ideiekkel; s egészen úgy tűnik föl, mintha csak demonstrálni akarnának a tanárok a vasárnap ellen, annyira elszaporodtak ezen előadások. Dr. K é t l y Károly is vasárnap mutatja be a villámgyógyászatot délelőtti 8 órától 10-ig; ugyancsak 10 órától 1 ig dr. T h a n h o f f e r Lajos a szövettanról tart előadásokat.

Az egyetemnek legszorgalmasabb hallgatói kétségkívül az orvosnövédek, a medicinae universae doctori cím nehezebben szereshető meg talán minden fakultás diplomájánál; a tudomány anyaga is van olyan óriási, hogy a kurzust bátran lehetne ötről hat évre emelni föl; de már dr. Fodornak kedvenc szempontjából, a közegészség szempontjából is érdemes volna a vasárnap fölötti szabad rendelkezésben hagyni az orvosnövédeket. Nem a helyiségek szűke okozza, hogy vasárnap is kénytelenek volnának előadásokra járni, hisz bőven el van látva klinikákkal az egyetem; sőt baj, hogy a hallgató napjának egy felét bizonyosan elsétálja, mikor az üllői uti klinikáról a központi egyetembe innét a Mária, majd a Bodzafa, azután a Rottenbiller-utcába,

a városliget tövébe, a Rókus-kórházba, és az izraelita kórházba jut, mert ez utóbbiba is berendelik a zsidó tanárok az ifjúságot. Igazságtalanság volna azonban elítélni dr. Thahoffert, aki megérdemlett szabadságot ad hallgatóinak; szövettani gyakorlatait vasárnap és ünnepnap délutánjai kivéve egész napon át mutatja be; sőt indiscriminim „egész napon át“ 25 forint tiszteletdíjért „szövettani önálló dolgozásokat“ rendez. A rendes, rendkívüli és magántanárok egyformán nem respektálják a vasárnapot; az elsők azonban, talán kényelemszeretetből, a „naponkint egész napon át“ féle kategóriába tartoznak, de prelekciókat vasárnap nem tartanak.

Dr. Antalgéza, rendkívüli tanár, tehát a vasárnapból kiveszi magának a $\frac{1}{2}$ 9—10 óráig tartó időt. Dr. Stillert Bertalan, a maga kényelme szempontjából a hasbetegségek bemutatása végett a gyár-utcai izraelita kórházba sétáltatja az ifjúságot, és lefoglalja vasárnap 8—9-ig. A hasbetegségek körül konkurenciát csinál neki dr. Müller Kálmán, a Rókus-kórház új igazgatója, aki vasárnap 9—10-ig prelegál. Szóval, ha kellő arányokban haladunk előre, akkor biztos reményünk van, hogy egy-két év múlva az összes orvoskari tanárok meg fogják irigyelni eddig is tekintélyes számu kollegáikat, és kivétel nélkül vasárnap is fognak előadásokat tartani.

A rendkívüli tanárok közül még dr. Réczey Imre ad elő vasárnap 8— $\frac{1}{2}$ 10-ig a csontok és ízületek sebészeti bántalmairól, dr. Regéczy Nagy Imre pedig fél 8—9-ig prelegál az élettani módszertanról.

Rendes és rendkívüli tanár van összesen 29 az orvosi karon; ezek közül 14, tehát épen a fele nem ismer vasárnapot; és e 14 közül csak dr. Stillert zsidó, a többi 13 keresztény.

A magántanárok természetesen előkelőbb kollegáik példáját követik. Sorukat megnyitja a zsidó dr. Hasenfeld Manó fürdőorvos, aki csak vasárnap tart előadást 10—11-ig az ásványviztanról. Dr. Bárón Jónás, szintén zsidó, vasárnap 9— $\frac{1}{2}$ 11-ig a gyár-utcai izraelita-kórházba rendeli hall-

gatóit, hogy itt a sérvek kór- és gyógytanát mutassa be. Dr. P u k y Ákos a sip-utcai rendelő gyógyintézetben vasárnap 8— $\frac{1}{2}$ 10-ig fogadja hallgatóit, hogy sebészetet adjon elő. Vasárnap délelőtti 10—12-ig találnak foglalkozást az orvosnövendékek dr. D o l l i n g e r Gyulának zerge-utcai lakásán, hol a testegyenészetet sajátíthatják el. Innét elsétálhatnak a hallgatók a Ludovika-akadémia mögé az üllői-uti városi köz-kórházba, ahol dr. J a n n y Gyula vasárnap 10— $\frac{1}{2}$ 12-ig az általános sebészeti kór- és gyógytant mutatja be. Akinek tetszik, az a sip-utcai rendelő-intézetbe mehet, ahol dr. L i c h t e n b e r g Kornél (zsidó) vasárnap 10—11-ig ad elő; ugyanitt 9—10-ig dr. H a v a s Adolf (zsidó) a bőrgyógyászatról prelegál; $\frac{1}{2}$ 10—1-ig pedig a gyár-utcába vándorolhatnak a hallgatók, ahol dr. S z i l i Adolf (zsidó) vezetése mellett a szemtükrészetet tanulják. Az üllői-uti klinikára dr. B a k ó Sándor hívja meg az orvosnövendékeket, hogy vasárnap 10— $\frac{1}{2}$ 12-ig sebészi bántalmakat mutasson be. Ugyanitt 8—10-ig dr. Ó n o d i Adolf (zsidó) agyrostozattant ad elő, és 10—11-ig az orr, torok és gége beidegzéséről beszél. Végül még T a u f f e r Vilmos rendes tanár egész napon át, tehát naponkint oktatja a bábákat a gyakorlati szülészet körül. Tíz magántanár osztozik tehát a vasárnap délelőtti előadásokon, hat ezek közül izraelita; tőlük tehát nem várható a vasárnap respektálása, de igenis az egyetemi tanácstól, vagy a kultuszminisztertől. A magántanárok száma 27; de közülök több a félév elején még nem határozta meg előadásainak idejét és helyét; hasonlóképen cselekedtek többen a rendes és rendkívüli tanárok között is; s így valószínű, hogy 25-nél nagyobb azon tanárok száma, akik vasárnapon is tartanak előadásokat.

Főlöszlegesen tartottuk személyesen győződni meg arról, hogy ezen utóbbi tanárok közül ki tiszteli, s ki nem veszi tekintetbe a vasárnapot. Bebizonyítottuk, hogy nagy részük — tegyük föl, hogy nem demonstrációból — vasárnap tart elméleti és gyakorlati előadásokat; e számnak egy-kettővel való gyarapodása teljesen irreveláns célunkra nézve.

2. Zsidó tanárok. Dr. Korányi Frigyes.

A régi jó idők eredménye, hogy a rendes tanárok között izraelita helyet eddig nem foglalt; a rendkívüli tanárok között azonban kettővel van az emancipált faj képviselve: dr. B ö k e és dr. S t i l l e r r e l; míg a magántanárok sorában csaknem minden második zsidó. A magántanárok száma, hozzávéve az előadást nem tartókét is, 30, közülök 11 zsidó; és volt idő, hogy egymásután három-négy zsidó magántanárt habilitáltak. De legújában e százalékarány is mutat föl némi javulást; mert az u t o l s ó h a t m a g á n t a n á r k i v é t e l n é l k ü l k e r e s z t é n y. Nem esnék-e össze ezeknek habilitálása néhány előkelő tanárnak ellenszenvével a zsidóság iránt, úgy hogy ez a magántanári képesítésekben is mutatkoznék?

Értelmes, művelt zsidó férfiak, és bevallottan zsidó lapok nem szünnek meg szemrehányásokat tenni T r e f o r t n a k, hogy középiskolákra, egyetemekre és akadémiákra alig nevez ki zsidó professzort, s hogy ezeknek alkalmaztatását lehetőleg kerüli. Örvidenénk, ha valósággal így állna a dolog; valószínűbb azonban, hogy a zsidók azért elégedetlenek Treforttal, mert nem siet minden zsidó tanárjelöltnek, azonnal tanulmányai befejezése után állomást ajánlani föl. A faj preponderanciával rendelkezik már az ügyvédi és orvosi pályákon; ilyenre sovárog tehát az oktatás terén is, és mert a fajnak telhetetlen kívánságai egyelőre nem teljesíthetők, azért fordult lapjaiban alkalmilag univerzális lármával Trefort ellen, akivel különben több szempontból meg lehet elégedve. Mi meg vagyunk győződve, hogy a kultuszminiszter minden megőszült liberalizmusa dacára ki nem állhatja a zsidó fajt, emlegetésétől is fázik, s in camera charitatis bizonyára el van keseredve a fajnak üzelmei fölött. Mint liberális magyar kormányférfiu elő nem hozakodik ezen véka alá rejtett meggyőződésével; s másrészt bátorsága sincs, szembeszállani a fajnak követeléseivel; szóval a kellő ügyességgel laviroz keresz-

tények és zsidók között. Amazok elhiszik, hogy e fajt távol tartja a professzori pályától; ezek pedig markukba nevetnek, mert lassu hódítással céljaikat e téren is elérik. Azért hiszszük, hogy Trefort minden lelkiismereti furdalás nélkül adja approbációját a magántanári habilitációkhoz.

Igy volt lehetséges a zsidó magántanárok bevonulása az orvosi fakultásba; s mikor itt a teret elhódították, bevonultak a rendkívüli tanárok sorába, szám szerint kettővel, megdöntve a praxis amaz elvét, hogy a rendes és rendkívüli tanárok között zsidó helyet nem foglalhat. Megostromlásra még egy tér maradt hátra: a rendes tanároké. E részben még ma napság is lehet egy csekély részben örömünk. Az orvosi karnak nincs még zsidó rendes tanára; s az egyetlen, akit magukénak nevezhetnek, zsidóból lett katolikussá, s kétségkívül nagy tudományu ember, és annyiban áll modern tudományos színvonalon, hogy mult évi rektori beszédében lelket, halhatatlanságot, szabad akaratot, erkölcsi szankciót stb. egyenesen tagadásba vett. Az orvosnövendékeknél szájról-szájra járó meggyőződést konstatálunk, ha kiirjuk, hogy e tanár a z s i d ó k n a k e r é l y e s é s h a t a l m a s p r o t e k t o r a. Klinikájában fajrokonaival környezteti magát, segédei, gyakornokai csaknem kivétel nélkül zsidók. Ő nevelt egy egész orvostanári zsidó generációt, s ezek közül nagyon kevesen, talán alig egy-kettő nincs neki az irányban lekötelezve, hogy pártfogásával megostromolták a kath. egyetemnek rendkívüli és magántanári székeit. Dr. K o r á n y i Frigyesről van szó, aki kitűnő orvos, kitűnő tanár, s a faji összetartozásnak páratlanul szívós érzetével rendelkezik. Addig, amíg az antiszemita mozgalom el nem hatalmasodott a magyar társadalmon; amíg a többi irányadó tanár szinte megbocsáthatlan közönnyel nézte a zsidóságnak ezen szaporodását az orvosi karon: komoly akadályt nem vetettek dr. Korányi judaizálása elé. A régi közönnyt most több év óta mutatkozó erős ellenhatás váltotta föl, s ez eredményezte, hogy az utolsó 6—8 magántanár már nem zsidó, s hogy több rendes, s Korányinál nem kevésbé

hatalmas tanár erélyesen ellenáll az évtizedek óta következetesen és észrevétlenül folytatott elzsidósításnak. A jövő tehát valamivel jobbnak ígérkezik a multnál és jelennél.

3. Dr. Korányi filozófiája.

A nagynevű belgyógyász az 1886/7. tanévben a budapesti egyetemnek rector magnificusa volt, s e körülmény ama főiskolának bizonyosan dicsőségére vált. Az egyetemnek alapítási ünnepén, mint hivataláról lelépő rektor nagy beszédet mondott az akarat szabadságáról. Abszolúte semmi mozgalmat sem okozott ezen beszéd a magyar tudományos világban, és ezen kívül sem vert föl hullámokat, sőt napi lapjaink is fogyatékos tudósításokon kívül nem tartották érdemesnek azzal foglalkozni. S talán csak egy orvosi heti lap adta a beszédet egész terjedelmében. Indokolva volna, ha vonakodnánk a tudós tanár beszédjének taglalásába bocsátkozni; mert tartalmát megtalálhatjuk bármelyik modern német filozófiai kézikönyvben, amely a bölcséleti okoskodások fogyatékoságát, s azt, hogy az alapos spirituálizmust fölérteni képtelen, a fiziologiából vett bőséges staffirunggal palástolja. A keresztény alapon álló bölcselők azonban állhatatosan és joggal panaszkodnak afölött, hogy a mi katolikus egyetemünkön minden külföldi dechristianizáló elmélet akad importáló utánczókra. E panaszok rendszerint általánosságok között mozognak, s alkalmazhatók az orvosi kar több tanárára is; azért mutatunk be most Korányiban olyan tanárt, aki az akarat szabadságát nem tagadja egyenesen, de nem meri védelmébe venni, sőt azon benyomást hagyja a hallgatóban, hogy az akarat szabadsága régi filozófusok ábrándja.

Azon kezdi tehát a tudós professzor, hogy az akarat fiziologiájáról mond el beszédjében egyet-mást, megdicsérve alaposan azon methodust, mely az ember lelki működéseit legapróbb elemeire osztja, s ezeket szervi alapokra fektetve,

tisztán organikus magyarázatokkal elégszik meg. Ezen methodikai bevezetésnek eredménye a következő definíció:

Az akarat — szemben az ösztönnel — az által jellegzetetik, hogy az akaratban a vágy elkülönöztetik a z é n-től s a vágy által keltett mozgási ingert az én teljesítheti, vagy elnyomhatja. Egy további jellege az, hogy különböző egymás mellett vagy után keletkezett vágyak pedig szintén elkülönítetnek énünktől és ezenfelül azoknak egymástóli különbözősége és egyenkinti jelentősége tudatunkra jut, minél fogva mindegyik külön-külön teljesíthető vagy elnyomható és ezen lehetőségek számba vétele által lehetővé tétetik a megfontolás: hogy melyik teljesíthetőség?

Ilyen definíció után, amely burkoltan és zavarosan kénytelen elismerni az akarat szabadságát, nagyon könnyű evvel elbánni, és kimondani azt, hogy

az akaratra vonatkozó pszichológiai (értsd: keresztény vagy spiritualista) tanoknak hiánya — amidőn ismételnem kell, hogy a tudomány követelményei a gyakorlati szükség követelményeitől külön választandók, hogy mindezen pszichológiai tanok leginkább a kifejlett ember lelki összetes tevékenységének önészleletén alapulnak. A fiziológiai pszichológia azonban a genetiko-analitikus észleletek és kísérletek alapján azon következtetéshez jut, hogy az akarat ama lelki folyamatokkal, amelyekből ered, loly kapcsolatban áll, mint ok az okozattal.

Gyöngéd reflexió történik e sorokban Kantnak praktikus posztulátumaira, melyek tudvalevőleg azt követelik, hogy az akaratszabadságra, ha bizonyítani nem is lehet, szükség van a társadalmi együttélhetés, és az el nem vitatható és gyakorlatilag szükséges erkölcsi ség szempontjából. Apró szemfényvesztés követtetik el a causa és effectus fogalmával is, amelyek itt tisztán fiziológiai korlátok között maradnak, amiből a hallgató tisztára azon meggyőződést meríti, hogy az akarat funkciói szervi működés számába mehetnek. A hallgatónak illetően preparálása után nem nehéz a következőket állítani:

Az emberi lélekműködések összege a természeti kényszer hatása alatt áll, ha pedig az elhatározás szabad, ha

amint Kant mondja, az akarati ténykedés egy abszolút ok, amely más megfogható okoktól független és azokozati kapcsolataiból kiválasztandó: akkor vagy a véletlenek megfoghatatlan uralmát ismertük el, vagy a szervezeti folyamatok menetébe egy transzcendentális, és így megfoghatatlan okot igtattunk. Ezen két felfogási irány foglalja magában a bölcsezők két csoportját.

Tudvalevőleg az emberi lélek is transzcendentális, fölfoghatatlan valaminek, tudományosan nem értékesíthetőnek számába megy egy bizonyos filozófiai iskolában. Ezen transzcendentálistához pedig kitűnően ért Korányi, midőn a filozófusokat következőképen aposztrofálja:

A spekulatív filozófia mindig abból a feltételből indul ki, hogy a test és léleknek összeköttetése csak természetfölötti csoda által jöhetett létre s a kettőnek összehatása vagy öröktől fogva kiható, vagy minden tevőkenységénél megújuló csoda által történik.

A tudós professzor tehát alaposan van tájékozva a keresztény filozófiának álláspontjáról, amiből folyólag sok tévedését lehet megbocsátanunk. És mikor teljes komolysággal beszél a lélek és test összeköttetésénél csodáról, elárulja, hogy a keresztény bölcelet álláspontjához épen semmit sem ért; s amit tud róla, azt olyan forrásokból merítette, amelyek a dologhoz szintén nem értenek. A sok szónak végre is az a vége dr. Korányinál, hogy a fiziológia nem törődhetik a spiritualisták fáradozásaival, és miután maga sem juthat a szabad akarat rejtekeibe, pozitivistamódjára megnyugszik, rezignál és

az indukció módszerével tapasztalati uton felhalad az összetettebb tünetemények okozatosságának felismerésére addig, amíg a fizikai megfoghatóság határához ér, amelynél tudatos megadással és emberialázatossággal meghajlik.

Kétségtelen, hogy e szerény ignoramus-ignorabimus után Darwin és Lamarque theoriái kerülnek elő, akik szelekcióval és alkalmazkodással fejtik meg az emberi képességek fejlődését, végelemzésben mindent, morált és törvényt a társadalomnak fennállhatására vonatkoztatva. Olyan szabad-

akarattféle tüneményt tehát Korányi darwinisztikus fejlődésnek tart, minden transzcendentáizmus, tehát halhatatlan lélek nélkül. A társadalom exisztenciájának szempontjából vannak szerinte az ethikai törvények, melyek biztosítják azt, hogy nem jutunk vissza az ősi, vad állati állapotba. És végül vigasztalásképp a következőleg buzdította az egyetemi hallgatókat :

Az ethikai embernek (ilyen is van szabadakarat nélkül!) ellenállhatlan, megragadó motivuma, hogy életét embertársai javának szentelje s ha kell: embertársaiért és az igazságért meghaljon. Hogy ki mi módon cselekszik, az függ: öröklött képességeitől, idegrendszerének ingerfogékonyságától, az élet folyamata alatt reá ható véletlen viszonyoktól, a módszeres tanítás és nevelés irányától, ethikai fogalma szerint embertársai véleményének és a törvényeknek becsülésétől és ezeken túl azon testi és lelki állapottól is, amelyben az elhatározás perce éri, s amelynek változékonysága alól csak úgy vonhatja el magát, ha megszi-
l á r d u l t j e l l e m m e l b i r. De a törvény, hogy nihil est sine ratione sufficiente: törvény marad és a sufficiens: a k e l l e m e s u t á n i v á g y.

L a m e t t r i e tehát nem sokban különbözik a budapesti egyetem tudós rektorától; B ü c h n e r n e k morális prédikációi sem ütnek el nagyon a tanárnak buzdításaitól.

E beszéd alatt nem jól érezhették magukat a jelenlevő, összeszidott filozófiai tanárok (ha ugyan van közöttük egyegy transzcendentálista) és a theologiai tanárok sem, akik kénytelenek voltak transzcendentáizmusuk mögé vonulva elviselni a csapást. És mondja még valaki, hogy a budapesti egyetem nem dekatholizált, nem dekrisztianizált! Ilyen teoriák nevelik a szerelmes párokat, kik a kellemes utáni vágy miatt kettős öngyilkosságban válnak el a társadalomnak ethikai köteleményeitől, amelyben Darwinnak a létérti küzdelme a legfőbb törvény.

Idejét multa a vizenyős filantropia is, amely soha sem pótolhatja a kereszténységnek örökérvényű tanait.

Az orvosnövendékek, az orvosok és az orvostanárok legnagyobb része semmit sem törődik a természettudományoknak és a bölcselkedésnek összefüggésével. Aki ennek tanaiba is bepillant, az onnét darwinizmust és pozitívizmust hoz magával. Több-kevesebb világossággal azután ezt fogadják elkényelmesen filozófiai világnézetüknek az orvosok; mert szakmájuk és praxisuk ugyan kevés időt juttat nekik hamleti tündésekre.

Mikor Korányi a mult évben fönt ismertetett beszédét elmondotta, tekintélye a fiatal orvosok körében nagyban emelkedett. Ugyanezek a belgyógyász glóriáját megtoldották a bölcselőnek dicsőségével. El is olvasták beszédjét, s azt mondták rá, hogy rendkívül mély észre vall.

Mi kalapot emelünk a rendkívül mély eszű belgyógyász előtt, s fejünkön tartjuk kalapunkat a filozófus előtt.

És miért megy az európai hírü belgyógyász bölcséleti meggyőződésért a külföldre, s miért hozza innét épen azt, amely csak divat számára mehet, s amelynek sikerült magát modern korszellemmé magasztalni föl?

Bölcséleti világnézlete tehát egyszerűen filozófiai import.

Azonban nem csak a tudós, az orvostanár és a belgyógyász előtt emelünk kalapot. Tisztelettel tekintünk reá, mint emberre és katolikusra, aki, ha tudományos meggyőződéseivel dicsőül, ha pártfogásában és támogatásában részesíti az egyháznak azon intézményeit, amelyek a leghivebben szolgálják a felebaráti szeretet elveit.

Ugyanezt nagyon kevés született katolikus orvostanáról s még kevesebb protestáns tanárról lehet elmondani, amit legjobban, a legszigorubb hallgatással mellőznünk.

Dr. Korányi nem osztja elveinket, de a legnemeslelkűbb türelmességet úgy értelmezi, hogy egyenrangba helyezi a legodaadóbb pártfogással.

Ezért kell még a buzgó katolikusnak is tisztelettel és hálával tekinteni a tudósra, akire nézve fölöttebb sajnálhatjuk, hogy elveit illetőleg közénk nem tartozhatik.

4. Darwinizmus az orvosi karon.

Azt mondanunk sem kell, hogy a darwinizmus minden fék nélkül grasszál az orvosi karon. A speciálista orvostanárok ez irányu meggyőződésöknek ritkán adnak kifejezést; megelégesznek, ha napi szükségleteiknek fődözésére lemorzsolják az élettant, bonctant, praktikus tantárgyaikat stb., aztán orvosi praxisukkal, klinikai gyógyításaikkal foglalkoznak, s egyáltalán alig hozzák szóba a darwinizmust. Az orvosnövendékek legnagyobb része sem viseltetik érdeklődéssel ama rendszer iránt; örül, ha elvégzi azt, amiből élni fog, s heti 30—35 órai előadás, vagdalás és gyakorlatok után vizsgálatok, rigorozumok mellett nincs kedve a létnek magasabb kérdéseivel bibelődni. Egészen öntudatlanul jutnak azután bele amaz irányba, amely egyaránt közönyös theizmus vagy atheizmus iránt; e közönyös hangulatot azután a puszta anyagnak csodálata váltja föl; és ekkor már készen áll a semlegesen viselkedő materialista, aki recepteket ír és egyforma lelki nyugalommal gyógyít vagy expedál a koporsóba.

Hiányzik az orvostanulók legnagyobb és legtehetségesebb részénél a filozofiai előképzettség, legfőlegb tehát konfuzus materializmust visznek magukkal az életbe. E téren is gondoskodik azonban egy tanár, hogy a jövő orvosai modern tudományos színvonallal kerüljenek ki a kath. egyetemből.

Dr. Margó Tivadar tulajdonképen a bölcsészeti karrhoz tartozó tanár, azonban tanárjelölteknek és orvosnövendékeknek egyaránt adja elő az állattant. Ami a nagynevű V i r c h o w n a k legfőlegb hipothézis vagy tudományos divat, ugyanaz, a darwinizmus, a kisnevű Margónak tudományos igazság. Az állattan előadásánál a dekatholizáló rendszer kitűnően működik. Testimonium maturitatis-szal és érett észszel kistaffirozott fiatal emberek a gimnázium padjairól egyenesen dr. Margó előadásaira jutnak, miután skolasztikus

vagy nem skolasztikus „gondolkodástanok“ és „propedeutikák“ból alapos fogalmakat hoztak magukkal a genus és speciesről. Itt azután mindjárt az első évben okosan kipreparáltatnak darwinistice. Dr. Martin Konrád, Wappler, meg Rózsa és Makra stb. hittana elenyészik az evolúció tudományos eszméinek kifejtései előtt. A tizennyolc éves észnek preparálása jól sikerülvén, bátran lehet az ifjakat a többi, praktikus tantárgyakra bocsátani, ahol annyira beletutnak a vizsgalódásokba, hogy hamleti tünődésekre idejük nem jut. Időközben az embriologia tanár is segíthet valamit a darwinizmus hirdetőjének. Az sincs roszul berendezve, hogy az orvosi kurzus négy utolsó esztendőjében a darwinizmusról nem sokat, de mindent hall a növendék az élő anyagról, s csakis erről. Facitja lesz tehát az öt év alatt szerzett világnézletnek: darwinizmus i tudományos mázzal kent konfuzus materializmus. És hozzá dr. Margó egy csapással két legyet üt; a jövő orvosait, s mellett azon tanárjelölteket is kineveli darwinisztice, akik állattanból készülnek tanári vizsgálatra.

Megjegyzendő, hogy a budapesti egyetemen csak dr. Margó ad elő állattant, az ő monopoliumát tehát minden hallgatónak meg kell fizetnie, akiknek tehát eszébe sem jut, hogy az állattan tudomány marad, sőt európai (elég, hogy Virchow-féle) tudományos színvonalon marad, ha nem is adják elő Darwin szellemében. Minden tárgyra több tanár van az orvosi karon: csak az állattant rezerválta egy tanár kizárólagos dominiumának az aequivoca generáció. Ne mondjuk, hogy az ilyen egyedáruság szándékos és kiszámított irányzatú. Legyen elég e szomorú tényt egyszerűen konstatálni.

A darwinizmus nyílt hirdetésével pedig elérik a célt: vagy a vallásközönyt gyarapítják, vagy a hitetlenséget terjesztik. Világos azonban, hogy e kettő közül egyik sem fog önfeláldozó buzgalmat termelni az orvosokban. S már e szempontból is beláthatatlanul kárhozatos hatásu, hogy ama fel fogás széles társadalmi rétegekbe fog utat törni, s előbb-utóbb olyan társadalmi osztályokban is pusztítani, amelyek

némileg meg voltak eddig kimélve a modern ragálytól. Nem tudjuk, hol nyilatkozott nem régiben egyik kitűnő tanár akkép, hogy a p á c á k n é l k ü l az egyetem k inikáit be kellene csukatni. Az ő rendszeretök, tisztaságuk, önfeláldozó buzgalmukhoz szó nem fér. Ezen apácákat nem a darwinizmus nevelte, a hit, a keresztény erkölcsök parancsolnak nekik, és nem az önérdék bálványképe, amely előtt a darwinizmus erkölcsstana omol porba. Ezen apácáknak eklatáns példáját napról-napra láthatnák maguk előtt az orvostanárok, akik meggondolhatják, hogy amit azok a klinikákon végeznek, ugyanazt műveli a hívő keresztény a társadalmi együttműködés többi terén. És elég következtelenek a tanárok lelköknek egyik felével csodálni az apácákat, másik felével pedig lerombolni azon alapot, amely ilyen áldott ápoló kezeket nevel a szenvedő emberiségnek.

Dr. Margón kívül még dr. M i h á l k o v i c s Gézát kell főlemlitenünk, mint a darwinizmus legkiválóbb képviselőjét. A fejlődéstant, az embriológiát adja elő, s ez legkedvesebb tere az evolúciós tanoknak. E két tanár után következik a longus ordo idem petentium decus, de ők a darwinisztikus iránynak leghathatósabb képviselői; s ezért kell hogy az utóbbinak tudományos meggyőződésével részletesebben foglalkozzunk.

A tudós tanár, M i h á l k o v i c s, akinek — büszkék vagyunk reá — európai hirneve van, a folyó évben adta ki „a leiró emberbonctan és tájbonctan kézikönyvét.“

E könyv külső lapján olvassuk a tanár urnak hét sorra terjedő címét, amely közül utolsónak jutott az, hogy ő „a Krause-féle anatómiai folyóirat állandó munkatársa.“

Azután e könyvnek természetesen nem földadata különösen foglalkozni a darwinizmussal; melleleg jut az kifejezésre, különösen az általános részekben. Aki azonban bele tekint, bizonyos lehet róla, hogy tiszta darwinistát talál maga előtt, aki rendületlenül meg van győződve tudományos meggyőződésének föltétlen igazságáról.

A laikusnak és szakembernek egyaránt imponálnak fő-

leg a szövet- és fejlődéstani dolgozatok, amelyekkel Mihálkovic hirnevét szerezte. S ha csak a magyar tudomány hirnevére vagyunk tekintettel, kétségtelen, hogy az utóbbi messze fölötte áll dr. Margónak; tanaik azonban közösek.

Nem szabad azon megütköznünk, hogy Mihálkovic fönnemlitett könyvében az „emberszabásu majmoka t” előszeretettel emlegeti. Súlyosabb beszámítás alá esik azonban az, amit a 258. oldalon mond az ember és állat hasonlóságáról:

Eme viszonyok szemmel kísérése csökkenti az ellentétet az emberi és állati koponya között; mindkettő ugyanazon befolyások hatása alatt nyerte el jelenlegi idomát: alkalmazkodás által a végzendő működésekhez.

Bizonyos azonban a darwinizmus szerint az is, hogy tökéletesség dolgában messze áll az ember az állat fölött, s ezért (10 oldal)

szellemi tulajdonságai minden állatét messze fölülmulják, s ennek megfelelőleg általánosságban véve teste is tökéletesebb szerkezetű. Ezt az ember nem örökölte, hanem évezredekre terjedő munka által szerezte. Két tényező volt tökéletesedésének alapvetője: az egyenes állás, másodsor központi idegrendszerünk, jelesen az agyvelőnek tökéletes szervezettsége, amely tekintetben még az emberszabásu majmok is messze mögötte állanak. A testrészek fokozott működése lépésről-lépésre tökéletesítette az agyvelőt, valamint másrészt ez, mint kormányzó készülék befolyással volt amazok működésének tökéletesítésére.

E szerény circulus vitiosus után nem nehéz fölláttatni a következő darwinista hitvallást:

Ha gondolatban végig tekintünk a rendkívül változatos állati koponyákon, bámulatra gerjedünk a természet alkotó ereje iránt, mely képes volt ugyanazon tényezők befolyása alatt a ma eredményeket elérni. Mily eltérés a végletek között! Pedig nem ellentétek azok, mert meg vannak az áthidaló kapcsok és kimutatható, hogy ugyanazon befolyások idomították át lassankint a ragadozás típusát magán hordozó állati koponyát az agyvelő ural-

m á t e l á r u l ó n e m e s e b b e m b e r i a l a k k a . A szerzett tulajdonok átmentek az utódokra öröklés által, részben pedig fenforgó különös viszonyok batása alatt a koponya alakja módosulatokat szenvedett a végzendő működések szerint. Az agykoponyára az agyvelő és érzékszervek, a zsigervázra a táplálék minősége voltak a leglényegesebb átalakító befolyással (257. oldal.)

Nem szükséges további bizonyíték arra nézve, hogy dr. Miháلكovics is teljesen el van fogulva a darwinizmusban, amelynek következményei levonatnak azután az emberfajtákra vonatkozólag is, amelyek között alsóbb s felsőbbbrangú rasszokat különböztet meg „szellemi és alaki különbségek“ alapján.

A tudós tanár még a francia uralom alatt magántanár volt a strassburgi egyetemen; innét került haza, s hozott magával olyan lelkesedést a darwinizmus iránt, amilyen talán csak S c h m i d t Oszkár buzdukt föl.

Margó és Miháلكovics matadorjai a magyar tudomány darwinizmusának. Nem egy a többi tanárok közül osztja e felfogást, de előadásaiiban kevésbé ad annak kifejezést s legfőlebb mellesleges fölemlítésekkel erősítik meg a hallgatók lelkében ama tudományos irányt, amelyet nagyrészt ők is osztanak.

Konstatáljuk azonban, hogy a tanárok közül egy sem mer nyíltan szembezállani a darwinizmussal. Egyiknek sincs bátorsága kimondani azt, hogy ez a kellő értelemben véve legfőlebb tudományos hipothézis, a hipothéziseknek összes fény- és árnyoldalaival.

Fanatizmus volna be nem ismerni, hogy a darwinizmusnak mondhatatlanul sokat köszönnek a természettudományok. Sok új eszme köszöni annak létét a társadalmi tudományok terén is. Sokkal inkább tudományos álláspont tehát, V i r c h o w n a k fölfogását osztani az evolúció körül.

Nálunk W i g a n d o k nem teremnek; szóval olyanok, akik a bölcelet és természettudományok nagy apparatusával állanak utját ama tudományos divatnak. A német tudós fölvette ez ellen a harcot; de a darwinizmus olyan fészket vert

már a magyar tudományban, hogy tudomást sem vesznek Wigand marburgi tanár műveiről ; sőt a természettudományi társulatnak tekintélyes közlönye olyan szarvashibát is képes elkövetni, hogy W i g a n d o t egyenesen darwinistának nevezi.

Ilyen fölületes tájékozatlansággal járnak azok a kedvenc előítéletek !

F e r r a r i, a hirneves olasz skeptikusnak ez a hitvallása : „Il mio spiritualismo comincia dalla mineralogia, e finisce colla storia naturale dell' uomo.“

E hitvallást osztja sok orvostanár is.

5. Katholikusok és protestánsok.

A zsidóság elhatalmasolása, vasárnapi előadások és a darwinizmus nyílt hirdetésén kívül figyelmet érdemelne még azon körülmény, hogy ezen orvosi karon mennyire sikerült hódítani a protestantizáló rendszernek. Előre bocsátjuk, hogy egyaránt tiszteljük tudományáért a kath. Hyrtl-t vagy Lenhossket, a lutheránus Virchowot vagy a hitetlen Lombrosot ; a zsidó Stillert vagy Bőkét. De nélkülözhetlen feltétel kath. egyetemen, csak kath. tanerőket alkalmazni ; s ha a felekezetenélküli állam két-harmadrészben fődözi az egyetem szükségleteit, s ha számba kell vennie a társadalomnak jogos követeléseit a felekezetek kellő és arányos képviselője körül : úgy méltán lehetünk kíváncsiak, hogy vajjon a kormány nem épen szűkkeblű eljárást tanusít-e a tanárkinevezési politikában ?

Megemlékeztünk arról, hogy hosszú ideig a judaizálás akadálytalanul folyt ; s hogy csak lassan-lassan tudott ennek gátat vetni az ébredő antiszemizmus. S ez indokolva is van számos körülménnyel. A szívós zsidó faj türelemmel képes kivárni, míg magántanári széket kap ; a jelennek apróbb előnyeért sem adja oda gyakran jövőjének nagy érdekeit ; míg a fiatal keresztény orvos inkább ott hagyja a tudomány központját, s biztos állás és megélhetés kedvéért siet a vidékre, ahol a legtöbb esetben a nagyobb szabású tudománynak el-

vész. A zsidó ifjak ismert szorgalma, hajlama orvostudományok iránt, meg egy-egy hatalmas fajrokon tanárnak erős pártfogása is sokat indokolnak.

Bizonyosnak kell azután lenni, hogy a tizenhárom éven át tartó kálvinista kormány semmiféle tért sem hanyagol el, ahová protestánsokat be nem erőszakolna. Ezen évről-évre hatalmasabbá és botrányosabbá váló invázió már a zsidó köröket, a régi és a mostani szövetségeseket is aggodalomba ejti. A protestantizálásra vonatkozólag e könyv utolsó fejezeteiben talál az olvasó fölvilágosítást. Ennek szomorú eredményei mellett azonban örvendetesnek kell tartanunk, hogy a rendszeres, okosan és csöndesen ütött protestantizálás végre ellenhatást provokált.

Az öreg Wagnernek belgyógyászati tanszéke körül foly a harc. Ő lutheránus, s ebbeli szivóssága hatalmasan domborodott ki egész tanári pályája alatt.

Ez év elején a bécsi „Internationale klinische Rundschau“, melyet a nagyhirű Schnitzler szerkeszt, a következő budapesti közleményt hozta :

A budapesti orvosi egyetem professzori kara utolsó ülésében Ángyán doktort hozta javaslatba helyettesítő tanárrul, a második belgyógyászati tanári állásra, mert ő volt az egyedüli, ki a megürült állásért nem folyamodott: s ezzel provizóriumot teremtettek az egyik folyamodó, Bókai tanár érdekében. Érdekes nézni a tanárságért folyó harcot, tapasztalni az egyes konkurrensok serény iparkodását. A tanári kar, a mint mondják, első helyre Purjesz és z kolozsvári tanárt (zsidó) fogja javaslatba hozni, hogy ezzel neki elégtétel adassék, mert a fennforgó viszonyok közt vállalsi okokból gondolni sem igen lehet arra, hogy őt nevezzék ki, miután már mostani állásának elnyerése is sok nehézséggel járt. De ezuttal a válás nemcsak Purjesz, hanem Bókai és Kétly tanároknál is az az alap, a melyen a küzdelem leghevesebben folyik, és az végre dönteni is fog a győzelemnél. Tudjuk, hogy Bókai lutheránus, Kétly katolikus. Mindaketten küzdenek, a szó szoros értelmében, a tanárságért és pedig nemcsak a tudomány, hanem a vallás fegyvereivel is. Bókai még eddig előnyben van, melette van a tanári kar jó indulata, valamint a miniszteré is; a legbefolyásosabb pro-

testánsok serényen mozognak és mozgatnak mellette és még a királyi udvar érdeklődését is iparkodnak fölkelteni. Néhai nagynevű apjának szoros barátsága a legbefolyásosabb és irányadó férfiakkal, valamint a miniszternek megmagyarázhatatlan ellenszenve, Kétly tanár ellen, mind kedvező momentumok, melyekre Bókai számít. De Kétly sem pihen; sikerült neki a tanársékből vallásos kérdést formálni és a már régóta elégedetlen klerikálisokat céljainak megnyerni. Fölötte befolyásos mágnásokon kívül a legmagasabb egyházi méltóságok támogatják Kétlyt, így aztán megeshetik, hogy a miniszter ellenszenve mellett is kénytelen lesz legmagasabb helyen Kétlyt javaslatba hozni. Nagy érdeklődéssel várják, hogy e harcban a tanári kar, a miniszterium, a klérus, a tudomány vagy a vallás lesz-e győztes.

A „Budapesti Hírlap“ átvette e közleményt s tudomásunkkal a „Pesti Hírlap“ is sietett azt közölni. Köztudomásra jutott tehát a kulisszák mögötti harc, amelynek legközelebb kell eldőlni.

Anélkül, hogy lándzsát törnénk az egyik vagy másik jelölt mellett, a harcból magából, s ennek kath. vagy prot. részre való eldőléséből következtetéseket szabad levonnunk.

Dr. Kétly, a katkolikus, a belgyógyászat budapesti rendkívüli tanára, közel jár ötvenedik életévéhez. Nagy orvosi tapasztalattal és tudománynyal rendelkező férfiú. Irodalmi működésre talán tudományszerzés és a praxis folytán nem jutott ideje. Általános meggyőződés szerint legmértőbb utódja Wagnernek.

Dr. Bókai, a lutheránus, alig harminc éves, s rendes tanára a gyógyszernek a kolozsvári egyetemen. Egy évig volt belgyógyász, dr. Korányinak első asszisztense, s ritka szorgalommal nagy irodalmi működést fejtett ki. *)

*) A tanári kar és az egyetemi tanács a miniszteriumhoz tulajdonképen a következő három jelöltet terjesztette föl: dr. Kétly Károlyt, a katkolikus dr. Müller Káimánt, a Rókus-kórház igazgatóját és dr. Purjesz Zsigmondot. Igen tekintélyes tanárok azonban e jelöléssel nem elégedtek meg, és a maguk részéről külön véleményt adtak be, amely

E fiatal tudós ellen kell tehát Kétlynek harcolnia. S a magyar protestantizmus van olyan erős, hogy veszedelmes harcot tud provokálni jelöltje érdekében. Ez utóbbinak győzelme beigazolná, hogy a protestantizmus már olyan hatalmasnak érzi magát, hogy kiméretlenül küzdhet a legkiválóbb konkurens ellen, csak azért, mert ez k a t h o l i k u s.

Természetszerű volna Kétlynek kineveztetése, s ha ez bekövetkezik, akkor is visszamarad a keserű tapasztalat, hogy a protestantizmus nem a tudomány, hanem a felekezeti érdekében mozgósította táborát, s céljaira még a nepotizmust is képes volt felhasználni.

A tanulság pedig az egészből az, hogy lássák be végre a katolikusok is ama szolidaritásnak áldásait, amelyekben nálunk csak a protestantizmus s judaizmus bővelkedik.

Ez az első ilyenü küzdelem. Eddig harc nélkül engedték át a teret a protestantizmus terjeszkedésének. S ez végre olyan idők földerülését jelenti, amikor figyelő állásban vagyunk az aránytalan uralomra jutással szemben.

Legyen ez az ébredésnek első korszaka!

* * *

Az orvosi karon tehát el van hatalmasodva a zsidóság, mind nagyobb teret hódítanak a protestánsok, nyíltan hirdetik a darwinizmust, és nem törődnek a vasárnappal, ami cinizmussal határos. Legszomorubb, hogy a közoktatási kormány

egyenesen dr. B ó k a i t javasolja kineveztetni. E hathatós protekció a nepotizmusnak, és talán az erőteljes protestantizmusnak is köszönhető. Tény, hogy K é t l y és B ó k a y azon jelöltek, akik között fog megtörténni a döntés. E részben tehát tisztán formálítás, hogy Bókainak egy erőteljes külön véleménynyel kell magát ő felsége előtt prezentálnia. A tanárok és az egyetemi tanács többsége talán még az utolsó pillanatban akarta Bókait elejteni; mert inoportunusnak tartotta hivatalos jelöltetését; a külön véleménynek azonban örvendhetnek Bókai titkos barátai is.